

استناد به این مقاله: انتشاری نجف آبادی، فهیمه، چشمه سهرابی، مظفر افشار، ابراهیم (۱۳۹۰). بررسی کاربرد پایان نامه های کارشناسی ارشد و دکترای علوم کتابداری و اطلاع رسانی در کتابخانه های شهر اصفهان. پژوهشنامه کتابداری و اطلاع رسانی، ۱(۱)، ۶۷-۸۸.

بررسی کاربرد پایان نامه های کارشناسی ارشد و دکترای علوم کتابداری و اطلاع رسانی در کتابخانه های شهر اصفهان

فهیمه انتشاری نجف آبادی^۱، دکتر مظفر چشمه سهرابی^۲، دکتر ابراهیم افشار^۳

دریافت: ۱۳۹۰/۱/۱۹، پذیرش: ۱۳۹۰/۳/۳۰

چکیده

هدف از انجام این پژوهش بررسی کاربرد پایان نامه های کارشناسی ارشد و دکترای رشته علوم کتابداری و اطلاع رسانی در کتابخانه های شهر اصفهان است. جامعه آماری پژوهش شامل ۲۶ نفر از مدیران، و معاونان کتابخانه های شهر اصفهان بود. به دلیل کوچک بودن حجم جامعه، کل جامعه مورد مطالعه قرار گرفت. برای گردآوری داده ها از مصاحبه نیمه ساختار یافته و برای تجزیه و تحلیل داده ها از مقایسه مداوم در رویکرد نظریه زمینه ای استراوس و کوربین در سه مرحله کدگذاری باز، محوری و انتظایی استفاده شد. یافته ها در ۱۲ مقوله معرفی گردید. مقوله کاربرد به عنوان مقوله اصلی در نظر گرفته شد. مقوله های دیگر این پژوهش شامل: شناخت، سیستم اطلاع رسانی و ارتباطی، مدیریتی، ساختار و محتوای پایان نامه، حقوقی، سازمانی، فرهنگی و پشتیبانی بود که هر کدام به گونه ای بر کاربرد پایان نامه ها در کتابخانه اثرگذار بودند. اولویت های پژوهشی شناسایی شده در این پژوهش نیز به عنوان یکی از گزینه های اثرگذار در کاربرد یافته های پایان نامه مطرح شد. این مقوله ها، مانع ها و راهکارهای اثربخش بر کاربرد پایان نامه ها را معرفی کرد. ارتباط این مقوله ها به صورت باواسطه، بدون واسطه و ترکیبی بود. نتیجه بیانگر استفاده نشدن از پیشنهادها و نتیجه پایان نامه های رشته کتابداری و اطلاع رسانی در کتابخانه های شهر اصفهان می باشد. مدیران این کتابخانه ها عامل هایی چون ضعف سیستم اطلاع رسانی و ارتباطی، ضعف مدیریتی، مشکل های حقوقی، فرهنگی، مالی و پشتیبانی، سازمانی، ضعف تخصصی استادان کتابداری و مشکل های در پیوند با ساختار و محتوای پایان نامه را به عنوان مانع های اصلی کاربرد نتیجه پایان نامه ها معرفی کردند.

کلیدواژه ها: کتابخانه های اصفهان (شهر)، پایان نامه های تحصیلی، کتابداری و اطلاع رسانی، گراندد

تئوری

^۱ دانشجوی کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع رسانی دانشگاه اصفهان، f.entshary@gmail.com

^۲ استادیار گروه کتابداری و اطلاع رسانی دانشگاه اصفهان، sohrabi51@email.com

^۳ استادیار گروه کتابداری و اطلاع رسانی دانشگاه اصفهان، e.afshar@edu.ui.ac.ir

مقدمه

پژوهش وجه مهمی از فعالیت های انسان شده است و دانش بشری به کمک پژوهش رشد می کند، گسترش می یابد و سرانجام به گسترش مرزهای معرفت و دانش پژوهی می انجامد. پیشرفت های هر جامعه ای در نتیجه پژوهش به دست آمده است. افزون بر آن، پژوهش یاری رسان انسان در پیدا کردن راه حل مسئله و حل تضادهاست (کومار، ۱۳۸۱، ص. ۵). پژوهش تلاش رسیدن به راه حل های قابل اعتماد برای مسئله، از طریق گردآوری، تحلیل و تفسیر برنامه ریزی شده و نظام مند داده هاست (پاول، ۱۳۸۵، ص. ۲).

پژوهش، دانش تولید می کند و کاربرد دانش در عمل به توسعه می انجامد. این ترتیبات بنیاد کاربست یافته های پژوهشی را در بر می گیرد؛ بدین ترتیب که دانایی سبب بهبود عمل می شود و این قاعده گویای نکته ای است که جان دیویی بیان می کند: "دانشی مفید است که در عمل به کار آید". بنابراین پیوند میان پژوهش، دانش، عمل و توسعه را پیوندی ارگانیک و ذاتی مطرح می کنند که ضرورت به کارگیری یافته های پژوهشی را مشخص می کند (متین، ۱۳۷۹، ص. ۱۵۳). آلبرتس^۱ در همایش جهانی علم برای قرن بیست و یکم درباره اهمیت به کارگیری دانش و عمل گفت: "دانشمندان بدون رها کردن پژوهش های بنیادی باید در بحث های در پیوند با کاربرد های علم و دانش و نیاز های جامعه مشارکت تنگاتنگ داشته باشند. همچنین باید به درک بهتری از جامعه و نیاز های سیاست گذاران دست یابند" (صباغیان، ۱۳۷۸، ص. ۶). انجام پژوهش های کاربردی توسط دستگاه های اجرایی با هدف به کار گرفتن و بهره برداری از یافته های آن در تصمیم گیری ها و برنامه ریزی ها صورت می گیرد (حسن زاده، ۱۳۸۳، ص. ۱۶).

از طرفی امروزه بخش زیادی از پژوهش های نظام مند جامعه ها، در دانشگاه ها و مراکز آموزش عالی انجام می شود. دانشگاه ها و مراکز آموزش عالی تولید کننده فکر و ایده های نوین در جامعه هستند. بیشتر ایده های نوین به دست آمده از پژوهش های پیاپی و نظام مندی است که در دانشگاه ها با سه هدف عمده توسعه و گسترش دانش فعلی، از میان بردن ابهام ها یافته های پیشین و تکمیل و بهبود سطح دانش و در نهایت به کارگیری نتیجه دانش خلق شده در خدمت جامعه اتفاق می افتد (Shamsher, 2004) در پور رجب قاضی محله، ۱۳۸۸، ص. ۱۸).

حجم زیادی از پژوهش های دانشگاهی در قالب پایان نامه ارائه می گردد و بسیاری از مقاله های علمی برگرفته از همین پایان نامه ها و رساله ها هستند. بنابراین پایان نامه ها نقش مهمی در تولید دانش جدید ایفا می کنند. به بیان دیگر پایان نامه ها نه تنها تمرین پژوهش برای دانشجویان است، خود یکی از روش های

^۱ Alberts

تولید دانش جدید به شمار می آید (منصوریان، ۱۳۸۹، ص. ۸۰). افزون بر آنکه پایان نامه ها در بیشتر موردها، نخستین تجربه جدی پژوهشی دانشجویان تحصیلات تکمیلی هستند، نشان دهنده کیفیت و وضعیت آموزش و پژوهش در دانشگاه ها نیز می باشند. این مدرک ها می توانند راهنمای پژوهشگران برای تکمیل یا آغاز پژوهش های آینده باشند (علیدوستی و صابری، ۱۳۸۶، ص. ۸۶). بنابراین پایان نامه و یا رساله غیر از کارهای فصلی و موسمی است که توسط دانشجویان برای استادان فراهم می شود. در دیگر کشورها نیز پایان نامه ها از اهمیت فراوانی برخوردارند. بسیاری از پژوهش های پیمایشی، توصیفی و یا تجربی توسط دانشجویان انجام می گیرد و کار آنها سرآغاز یک سلسله پژوهش مفصل تر و اساسی تر می شود (بست، ۱۳۷۶، ص. ۵۳).

پایان نامه ها از دو دیدگاه در رشته های مختلف دانشگاهی و پژوهشی مورد توجه قرار می گیرند. یکی به عنوان مدرک مفید پژوهشی (به اعتبار متن پژوهش) و دیگری به عنوان نوعی کتابشناسی تخصصی (به اعتبار کتابنامه پایانی) (حری، ۱۳۷۲، ص. ۱۰۵). ازدیدگاه نخست، محتوای پایان نامه ها به عنوان مدرک مفید پژوهشی به شناسایی مسئله و کوشش برای ارائه راه حل توجه دارد. واحد درسی پایان نامه نیز در مقطع های کارشناسی ارشد و دکترای دانشگاه های ایران به منظور پیشبرد مرزهای دانش و حل مسئله های تدوین شده است. بنابراین در طراحی عنصر پایان نامه در جدول درسی فارغ التحصیلان دانشگاهی هدفی بیشتر از انجام شدن در نظر گرفته شده و نتیجه به دست آمده از این منابع اطلاعاتی باید در محیط عملی به کار گرفته شود.

در صورتی که یافته های پژوهشی به هر دلیلی سودمند نباشد و از نظر کاربردی از جامعه خود جدا بماند، رسالت پژوهش با هدف به کار گیری و بهره برداری از یافته ها نیمه تمام خواهد ماند. بنا به نظر مهرمحمدی "انتزاع پژوهش و عمل در کلیه مراکز و مؤسسه ها اعم از خدماتی، آموزشی، صنعتی و یا حتی کشاورزی منجر به خسارت و اتلاف منابع می شود، زیرا کارکنان اشتباه های گذشته را تکرار می کنند و سازمان ها با روال سنتی و رایج عمل می کنند" (مهر محمدی، ۱۳۷۹، ص. ۷۸). به جرات می توان گفت تنها عاملی که بیش از همه پژوهشگران را خشنود می سازد، به بار نشستن نتیجه پژوهش می باشد. اگر قرار باشد پژوهشگری پس از سپری کردن تمامی مشکل ها به نتیجه ای علمی برسد و نتیجه کار خود را به دلیل های گوناگونی بدون استفاده ببیند و در مقابل دریابد که مسئولان برای خرید دانش فنی همان پروژه، میلیون ها دلار ارز به شرکت های خارجی می پردازند، بی شک دلسرد می شود و از ادامه کار خودداری می کند (طائب، ۱۳۶۸، ص. ۱۲). بنابراین به کار گیری یافته های پژوهش، افزون بر آنکه چرخ

پژوهش را در راه توسعه و پیشرفت به حرکت در می‌آورد، خود نیروی محرکی برای انجام پژوهش‌های آتی می‌شود.

ولی آنچه که امروزه به شکل یک مشکل جدی ریشه دوانیده است، بی‌توجهی به نقش کاربردی پایان‌نامه‌ها و فاصله گرفتن از حالت ایده‌آل آنها در جامعه علمی کشور می‌باشد. دیانی (۱۳۷۸، ص. ۷) اطلاع‌رسانی ضعیف و منتشر نشدن محتوای پایان‌نامه‌ها را یکی از دلایل‌های بدون کاربرد ماندن پایان‌نامه‌ها می‌داند. به سخن او "بی‌اطلاعی از پایان‌نامه‌ها زمینه تکرار را فراهم می‌آورد". افزون بر آنکه دانش‌جویی جدیدی به مجموعه دانش کشور افزوده نمی‌شود، زمان و هزینه قابل توجهی بیهوده، برای کارهای تکراری به هدر می‌رود. از طرفی بنیان کاربرد نتیجه پایان‌نامه‌ها بر انتخاب موضوع‌های کاربردی و در پیوند با نیاز جامعه استوار است. "پیدا کردن موضوعی که هم تازه باشد و هم مشکلی از جامعه حل کند، دانش‌جویی تولید کند و همچنین با توانایی‌های دانشجویان همخوان باشد کار به نسبت دشواری است و پژوهش‌های دانشجویی نشان می‌دهد که کمتر پایان‌نامه‌ای وجود دارد که مسئله آن با احساس مشکل شکل گرفته باشد" (مطلبی، ۱۳۸۸، ص. ۲۶).

پایان‌نامه‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی، مانند دیگر پایان‌نامه‌های انجام شده در قلمروهای علوم انسانی و اجتماعی، به دو دسته پژوهش‌های بنیادی و کاربردی تقسیم می‌شوند. پژوهش بنیادی، زاده انگیزه حقیقت است و برای دسترسی به دانش و رابطه‌های علمی جدید به کار می‌رود. با تکیه به آن، درک عمیق‌پدیده‌ها ممکن می‌شود. ولی پژوهش کاربردی در پی ارائه راه‌حلی است که برای هر سازمان یا کتابخانه‌ای در زمانی مشخص مفید و ارزشمند باشد و کتابدار را در تصمیم‌گیری‌های روزمره یاری دهد، واقعیت‌های متنوع و روابط موجود در شرایط ویژه را باز شناسد و نتیجه‌های به دست آمده از آن، درباره یک یا چند پدیده در شرایط ویژه صدق کند (دیانی، ۱۳۸۲، ص. ۲). واقعیت این است که نزدیک به چهار دهه از آموزش دوره کارشناسی ارشد در رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران می‌گذرد. با توجه به اینکه چند سالی است دوره دکترای این رشته نیز در داخل کشور ایجاد شده، پایان‌نامه‌های تحصیلی زیادی در دانشگاه‌های دولتی و غیردولتی در این رشته نگاشته شده است. تعداد زیادی از این پایان‌نامه‌ها به بررسی مشکل‌ها و مسئله‌های موجود در کتابخانه‌ها پرداخته و جامعه مورد پژوهش خود را از میان کتابخانه‌های گوناگون برگزیدند. از این رو، بیشتر این پایان‌نامه‌ها جنبه کاربردی دارند و انتظار می‌رود که سازمان یا کتابخانه‌هایی که به عنوان جامعه مورد پژوهش قرار گرفته‌اند، از نتیجه‌های آن بهره‌مند شده باشند. با نظر به جایگاه ویژه‌ای که پایان‌نامه‌ها در میان منابع اطلاعاتی پیدا کرده‌اند، در

کنار نقش کاربردی و اهمیت آن در پژوهش و توسعه، بررسی کاربرد پایان نامه های دانشجویی مفید به نظر می رسد.

به منظور بررسی میزان کاربرد نتیجه ها و پیشنهادهای پایان نامه های کاربردی، نخست، یک ارزیابی از میزان شناخت مسؤلان و مدیران اجرایی از پایان نامه ها و پروژه های در پیوند با قلمرو فعالیت های آنها صورت می گیرد و در پی آن میزان به کارگیری متن و نتیجه های به دست آمده از پایان نامه ها سنجیده می شود. بدین ترتیب یک ارزیابی از کاربرد پایان نامه های دانشجویی با توجه به هدف های پیش بینی شده آنها صورت می گیرد. در نتیجه اگر پایان نامه های پیش گفته پس از انجام به صورت های مختلف و به عنوان منابع غنی اطلاعات در تولید دیگر منابع و یا برای طراحی، ساخت و توسعه مورد استفاده قرار گیرند، می توان برای تدوین واحد پایان نامه در دو دوره کارشناسی ارشد و دکترا، همچنین برای تلاش ها و بودجه مصرف شده برای تهیه هر پایان نامه توجیهی پذیرفتی ارائه داد. اگر نه، بخشی از بودجه سالیانه دانشگاه -افزون بر انرژی، زمان و هزینه های حاشیه ای خود دانشجو- صرف تهیه پایان نامه هایی می شود که شاید تنها مراجعه کننده آن خود دانشجو باشد و کارایی واقعی آن جدا از تجربه یک پژوهش، گذراندن تعداد واحد مشخص پایان نامه برای فارغ التحصیلی است. پرسش پایه ای پژوهش حاضر این است که آیا از نتیجه پایان نامه های کاربردی علوم کتابداری و اطلاع رسانی استفاده شده است؟ پژوهش جاری در تلاش است که به بررسی کاربرد پایان نامه های کاربردی تحصیلات تکمیلی رشته کتابداری و اطلاع رسانی انجام شده در انواع کتابخانه های شهر اصفهان و شناسایی مانع ها و راهکارهای کاربست نتیجه های به دست آمده از این پایان نامه ها پردازد.

پیشینه پژوهش

بررسی پیشینه ها نشان می دهد که در پیوند با کاربرد پایان نامه های کارشناسی ارشد و دکترای علوم کتابداری و اطلاع رسانی در کتابخانه ها و سازمان ها در داخل و خارج کشور پژوهشی انجام نشده است. ولی بررسی پژوهش های انجام شده بیانگر تلاش پژوهشگران در راستای شناسایی مانع های کاربست یافته های پژوهشی است که در ادامه به برخی از آنها اشاره می شود.

صداتی (۱۳۸۶) به بررسی دلیل های استقبال نکردن دانشجویان از انجام پروژه های صنعتی، و مانع ها و مشکل های موجود بر سر راه بهره مندی از نتیجه پژوهش ها پرداخت. او در این مورد دلیل های دهگانه ای را مطرح کرد که برخی متوجه بخش دانشگاهی، برخی متوجه بخش صنعتی و تعدادی نیز متوجه هر دو بخش می باشد. از نظر او مهم ترین دلیل عدم انجام مناسب پروژه های علمی-صنعتی کارآمد در دانشکده های فنی-مهندسی، علاقه بسیار دانشجویان و استادان زیاد به ارائه مقاله ها در مجله های بین المللی که در

پایگاه ISI نمایه می‌شوند و استفاده از مزیت‌های آن می‌باشد. علت دیگری که او در بخش دانشگاهی به آن اشاره کرد، نبود پیوند اثربخش و همیشگی استادان دانشگاه‌ها با بخش‌های گوناگون صنعت بود. همچنین او دلیل‌های دیگری چون نبود امکانات آزمایشگاهی مناسب، دیوان‌سالاری دست و پاگیر که بر نظام اداری و بخش صنعت کشور چیره شده، کمبود مهلت و زمان لازم برای انجام پروژه‌های صنعتی، نگاه منفی صاحبان صنایع به حضور دانشجویان در خط تولید، توجه کامل مدیران به سوددهی طرح‌های پژوهشی در صنعت، باور نداشتن به توانایی‌های دانشجویان به عنوان یک جوان خام و بی‌تجربه در محیط‌های صنعتی و در آخر توقع صاحبان صنایع به نتیجه‌گرایی پروژه‌های پژوهشی در کمترین زمان را به عنوان مهم‌ترین مشکل‌های موجود در این زمینه برشمرد (صدیقتی، ۱۳۸۶).

از این رو، می‌توان به کار گرفته نشدن پژوهش‌های دانشجویی و پایان‌نامه‌های تحصیلی در ایران را به دلیل‌های گوناگونی نسبت داد. از مهم‌ترین آنها می‌توان به موردهای زیر اشاره کرد: همسو نبودن پژوهش‌های دانشگاهی و نیازهای پژوهشی جامعه، مشکل‌های در پیوند با مدرک‌گرایی، مشکل‌های اقتصادی، کمبود وقت، اشکال نظام دانشگاهی کشور در تکیه بر آموزش و نبود توجه کافی و مناسب به پژوهش، تنگناهای مالی طرح‌های دانشجویی، نامناسب بودن پیوند میان دانشگاه و صنعت در انتقال نیازهای پژوهشی و کاربرد نتیجه پژوهش‌ها، کم‌توجهی و یا بی‌توجهی در پیدا کردن موضوعی که جنبه‌های کاربردی لازم را داشته باشد و همراه با انجام پژوهش، تجربه دانشجویان را نیز افزایش دهد و کاهش بودجه‌های پژوهشی دانشگاه‌ها (کاظمی، ۱۳۸۴).

حسن‌زاده با اولویت‌بندی مانع‌های کاربردی یافته‌های پژوهشی، پنج گروه مانع‌های انسانی، مانع‌های سازمانی، مانع‌های ارتباطی، مانع‌های روش‌شناختی و مانع‌های اجتماعی را شناسایی کرد (حسن‌زاده، ۱۳۸۳).

اولاد (Olade, 2004) در پژوهشی در زمینه کاربردی یافته‌های پژوهشی به بررسی کاربرد نتیجه‌ها و یافته‌های پژوهش‌های کاربردی در میان پرستاران روستایی پرداخت. او مسئله پایه‌ای این پژوهش را شکاف موجود میان یافته‌های پژوهشی پرستاران و کاربرد آنها در عمل معرفی کرد. انزوا و کناره‌گیری روستا و کمبود مشاوران پژوهشی برای پرستاران به عنوان مانع‌های کاربرد یافته‌های پژوهشی شناسایی شدند. او برای حل این مشکل ایجاد پل ارتباطی میان مجریان و مدیران و به نوعی پژوهشگران و دست‌اندرکاران را پیشنهاد کرد.

به باور ریهر و موریسون^۱، نتیجه پژوهش‌ها باید در تصمیم‌گیری و تدوین و بازنگری خط مشی سازمانی به مدیران و تصمیم‌گیران کمک نماید. چرا که یافته‌های پژوهش به شناخت نیازها، تشخیص مسئله‌ها، اولویت بندی امکانات و منابع و ارائه راه حل‌های جدید می‌انجامد (نوابخش و قجاوند، ۱۳۸۷، ص. ۶۱).

فانک (Funk, 1995) در پژوهشی به بررسی مانع‌های مختلف کاربست یافته‌های پژوهشی پرداخت. او مانع‌های کاربست را در چهار عامل گروه بندی کرد:

۱. عامل انسانی که با مهارت‌ها و آگاهی پژوهشی کاربران پیوند دارد؛
  ۲. عامل سازمانی که با بی‌اعتقادی مدیران به انجام پژوهش و کمبود زمان کافی برای مطالعه پژوهش و بی‌توجهی به سودمندی‌های کاربردی پژوهش پیوند دارد؛
  ۳. عامل نوآوری و کیفیت پژوهش‌ها که با روش‌شناسی نامناسب پژوهش‌ها، کاربردی نبودن نتیجه‌ها و پیشنهادها و منتشر نشدن به موقع گزارش پژوهش‌ها پیوند دارد؛
  ۴. عامل ارتباطات که با انتشار و دسترس پذیری به موقع یافته‌های پژوهش‌ها پیوند دارد.
- بنابراین به کارگیری یافته‌های پژوهشی و شناسایی مانع‌های کاربست آن‌ها، دغدغه‌ای است که امروزه فکر بسیاری از پژوهشگران و صاحب‌نظران این امر را به خود مشغول کرده است. مانع‌های معرفی شده افزون بر نبود برنامه ریزی درست و مشکل‌های ناشناخته دیگر بیش از پیش گریبان‌گیر پژوهش‌های انجام شده در رشته‌های علوم انسانی و نظری می‌باشد. رشته علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی و پایان‌نامه‌های ارائه شده آن نیز چنین مشکل‌هایی دارد. پاول و دیگران (Powell, et al., 2002) در مک‌نیکل، ۱۳۸۷، ص. ۱) در بررسی‌های خود یکی از دلایل توجه نداشتن متخصصان کتابداری به پژوهش‌ها را به کارگیری اندک پژوهش‌ها در عمل معرفی کردند.

طرح پژوهش

آنچه روش و فن مورد استفاده در هر پژوهش را تعیین می‌کند، مسئله پژوهش است. از آنجا که مسئله این پژوهش بررسی کاربرد پایان‌نامه‌ها، شناسایی دلیل‌های عدم کاربرد آن‌ها و یافتن راه‌حلی برای به کارگیری یافته‌های پایان‌نامه‌های دانشجویی می‌باشد، استفاده از روش کیفی برای رسیدن به این هدف در نظر گرفته شد. چرا که اجرای پژوهش کیفی تنها به خاطر گردآوری داده نیست و هدف آن، حل مسئله از طریق اجرای روش‌های علمی می‌باشد (سفیری، ۱۳۸۷، ص. ۲۷). به باور استراوس و کورین

¹ Reher & Morrison

"پژوهش کیفی عبارت است از هر نوع پژوهشی که یافته‌هایی را به دست می‌دهد که با شیوه‌هایی غیر از روش‌های آماری یا هر گونه کمی کردن کسب شده‌اند" (استراوس و کوربین، ۱۳۸۵، ص. ۱۷).

برای تجزیه و تحلیل داده‌های این پژوهش، یکی از روش‌های پژوهش کیفی، یعنی گراند تئوری به کار گرفته شد. گراند تئوری فرایند ساخت یک نظریه مستند و مدون است که از طریق گردآوری سازمان یافته داده و تحلیل استقرایی داده‌ها انجام می‌گیرد. این روش برای پاسخگویی به پرسش‌های نوین در زمینه‌هایی که دارای مبنای نظری کافی برای تدوین هرگونه فرضیه و آزمون نیستند، به کار گرفته می‌شود. گراند تئوری در مورد موضوع‌هایی کاربرد دارد که دانش ما در آن زمینه‌ها اندک بوده و پیشتر درباره موضوع مورد پژوهش، مطالعه جامعی انجام نشده است. گردآوری داده و تولید دانش در روش گراند تئوری، به اجرای سه مرحله کد گذاری باز، کد گذاری محوری و کد گذاری انتخابی وابسته است (منصوریان، ۱۳۸۶، ص. ۱۱۷، ۱۲۳).

جامعه آماری این پژوهش شامل ۲۶ نفر از مدیران، معاونان و کارشناسان مسئول در کتابخانه‌های گوناگون شهر اصفهان بودند. این کتابخانه‌ها شامل کتابخانه‌های دانشگاهی (دولتی، آزاد اسلامی، پیام نور و علمی - کاربردی)، تخصصی، عمومی (وابسته به شهرداری و نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور) و آموزشگاهی بود. به منظور گردآوری داده، مصاحبه‌هایی با شرکت کنندگان درباره به کارگیری نتیجه پایان نامه‌ها انجام شد. پاسخ‌گویان به گونه‌ای انتخاب شدند که پایان نامه‌های کاربردی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی انجام شده برای کتابخانه‌های شهر اصفهان در محدوده زمانی و مکانی مدیریت آنها به انجام رسیده بود. گردآوری داده‌ها و انجام مصاحبه تا آن جایی ادامه یافت که پاسخ‌گویان دیگر چیزی به داده‌ها اضافه نکردند و یا آنچه بیان می‌کردند در تضاد با داده‌های گردآوری شده نبود. به سخنی دیگر "عناصر اساسی مطالعه به حد اشباع رسیده بود" (پاول، ۱۳۸۵، ص. ۱۹۶). با توجه به مشخص بودن جامعه مورد پژوهش، در این پژوهش نمونه‌گیری انجام نشد و کل جامعه مورد مطالعه قرار گرفت.

داده‌های این پژوهش با استفاده از دو سیاهه واریسی زیر گردآوری شد:

الف. سیاهه واریسی برای گردآوری اطلاعات پایان نامه‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی

این سیاهه واریسی برای گردآوری اطلاعات ۵۴ پایان نامه کاربردی کارشناسی ارشد و دکترای رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی که در دانشگاه‌های دولتی و آزاد اسلامی کشور برای کتابخانه‌های شهر اصفهان انجام شده بود، به کار رفت. در این پژوهش به مطالعه و گردآوری اطلاعات پایان نامه‌هایی پرداخته شد که افزون بر قابلیت کاربرد در کتابخانه، به گونه‌ای به یک یا تعدادی از کتابخانه‌های شهر اصفهان پیوند

داشتند. با بررسی و مطالعه هر پایان‌نامه، اطلاعات توصیفی، جامعه مورد پژوهش، هدف‌ها، یافته‌ها و نتیجه‌ها و پیشنهادهای کاربردی آن پایان‌نامه در سیاهه نوشته می‌شد. این کار پیش از شروع مصاحبه‌ها انجام گرفت.

ب. سیاهه واری مصاحبه نیمه ساختار یافته

دومین سیاهه واری پرسش‌های مصاحبه را در بر داشت. مصاحبه‌ها در این پژوهش نیمه ساختار یافته بودند و پژوهشگر در مصاحبه از پرسش‌های باز و ختشی استفاده کرد. گرچه زمینه‌ای بیش از محدوده پرسش‌ها به مصاحبه‌شوندگان داده شده، ولی پرسش‌ها در قلمرو مشخص پرسیده شد. از این رو، پیش از شروع نخستین مصاحبه، سیاهه واری تهیه شد که قلمرو پرسش‌های مصاحبه در آن تعیین شده بود. برای افزایش اطمینان از روایی محتوایی و پیوند پرسش‌های مصاحبه با هدف‌های مورد نظر پژوهش، این پرسش‌ها توسط چند نفر از استادان کتابداری و اطلاع‌رسانی تایید شد.

همچون تمامی پژوهش‌ها، این پژوهش با محدودیت‌هایی رو به رو می‌باشد. از جمله، نتیجه‌های به دست آمده از این پژوهش تنها در پیوند با کتابخانه‌های شهر اصفهان است. بنابراین، تعمیم آن به کتابخانه‌های دیگر شهرهای کشور امکان‌پذیر نمی‌باشد. همچنین، تمرکز این پژوهش بر پایان‌نامه‌های رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی می‌باشد و نمی‌توان یافته‌های آن را به پایان‌نامه‌های انجام شده در رشته‌های دیگر تعمیم داد.

یافته‌های پژوهش

یافته‌های این پژوهش از پاسخ‌های مسئولان کتابخانه‌ها که در مصاحبه‌ها گردآوری شده بود به دست آمد. روند کار به گونه‌ای بود که پژوهشگر بحث‌های پایه‌ای پژوهش را از مصاحبه‌شوندگان پرسید و به آنها اجازه داد تا درباره جزئیات مربوط به موضوع اصلی به اندازه شناخت و تجربه‌های خود نظر دهند. برای افزایش دقت و درستی تجزیه و تحلیل داده‌ها، تمام مصاحبه‌ها ضبط شد و سپس هر مصاحبه به طور جداگانه، واژه به واژه پیاده شد. پژوهشگر پس از مطالعه هر مصاحبه نکته‌هایی را که با پرسش‌های پژوهش در پیوند بود از متن مصاحبه جدا و به همراه مشخصه‌های توصیفی مصاحبه‌شونده طبقه‌بندی کرد. به علت حجم زیاد این نکته‌ها، در این قسمت تنها مشخصه‌های پاسخگویان در جدول ۱ ارائه می‌گردد و یافته‌های پژوهش پس از مفهوم‌پردازی تحت عنوان بخش مفهوم‌ها در جدول ۲ نمایش داده شده‌اند.

جدول ۱. مشخصه های مصاحبه شوندگان (N=۲۶)

ردیف	جنس	نوع کتابخانه	مدرک تحصیلی	مقطع تحصیلی	نوع مسئولیت
۱	مرد	دانشگاهی	کتابداری	کارشناسی ارشد	رئیس کتابخانه
۲	مرد	دانشگاهی	غیر کتابداری	کارشناسی	رئیس کتابخانه
۳	مرد	دانشگاهی	کتابداری	کارشناسی	رئیس کتابخانه
۴	زن	دانشگاهی	کتابداری	کارشناسی	کارشناس مسئول
۵	مرد	آموزشگاهی	کتابداری	کارشناسی	رئیس کتابخانه
۶	مرد	دانشگاهی	غیر کتابداری	دکتر	رئیس کتابخانه
۷	زن	دانشگاهی	کتابداری	کارشناسی	معاون
۸	مرد	دانشگاهی	کتابداری	کارشناسی	معاون
۹	مرد	تخصصی	کتابداری	کارشناسی ارشد	رئیس کتابخانه
۱۰	زن	دانشگاهی	کتابداری	کارشناسی ارشد	کارشناس مسئول
۱۱	مرد	دانشگاهی	غیر کتابداری	دکتر	رئیس کتابخانه
۱۲	مرد	دانشگاهی	کتابداری	دکتر	رئیس کتابخانه
۱۳	مرد	دانشگاهی	کتابداری	کارشناسی ارشد	معاون
۱۴	مرد	دانشگاهی	غیر کتابداری	کارشناسی	رئیس کتابخانه
۱۵	زن	دانشگاهی	غیر کتابداری	کارشناسی ارشد	کارشناس مسئول
۱۶	زن	تخصصی	غیر کتابداری	کارشناسی	رئیس کتابخانه
۱۷	زن	عمومی	غیر کتابداری	کارشناسی	رئیس کتابخانه
۱۸	زن	دانشگاهی	کتابداری	کارشناسی ارشد	رئیس کتابخانه
۱۹	مرد	دانشگاهی	کتابداری	کارشناسی	رئیس کتابخانه
۲۰	مرد	عمومی	غیر کتابداری	کارشناسی ارشد	رئیس کتابخانه
۲۱	مرد	عمومی	غیر کتابداری	کارشناسی ارشد	رئیس کتابخانه
۲۲	مرد	عمومی	کتابداری	کارشناسی ارشد	رئیس کتابخانه
۲۳	مرد	عمومی	غیر کتابداری	کارشناسی ارشد	رئیس کتابخانه
۲۴	مرد	عمومی	غیر کتابداری	کارشناسی	معاون
۲۵	مرد	عمومی	غیر کتابداری	کارشناسی ارشد	معاون
۲۶	مرد	عمومی	کتابداری	کارشناسی ارشد	کارشناس مسئول

برای تجزیه و تحلیل اطلاعات گردآوری شده از سه مرحله کد گذاری باز، کد گذاری محوری و کد گذاری انتخابی به شرح زیر استفاده شد:

الف. کدگذاری باز

همانطور که در بخش روش پژوهش اشاره شد، این پژوهش کیفی می‌باشد و برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش گراندد تئوری استفاده شده است. در این روش نخستین گام در فرایند تجزیه و تحلیل یافته‌ها، مفهوم پردازی است (استراوس و کوربین، ۱۳۸۵، ص. ۶۳). منظور از این کار، اختصاص دادن نزدیک‌ترین مفهوم به کوچکترین جزء بامعنی هر بخش از داده‌های گردآوری شده است (منصوریان، ۱۳۸۶، ص. ۱۲۳). بنابراین، به منظور تجزیه و تحلیل یافته‌ها در این پژوهش، داده‌های گردآوری شده با مفهوم‌های ویژه‌ای مشخص شدند. این مرحله از پژوهش در گراندد تئوری کدگذاری خوانده می‌شود.

در کدگذاری باز، پژوهشگر به صورت مشخص به نامگذاری و مقوله‌بندی پدیده‌ها از راه بررسی دقیق داده‌ها می‌پردازد. در این مرحله نخستین گام تحلیلی اساسی اولیه برداشته می‌شود و بقیه تجزیه و تحلیل و پیوندها به دنبال آن می‌آید (استراوس و کوربین، ۱۳۸۵، ص. ۶۲). در نخستین مرحله از کدگذاری (کدگذاری باز) بدون هیچ محدودیتی به نامگذاری مفهوم‌ها پرداخته می‌شود. به سخنی دیگر، در کدگذاری باز پژوهشگر با ذهنی باز به نامگذاری مفهوم‌ها می‌پردازد و محدودیتی برای تعداد کدها در نظر نمی‌گیرد. هدف از کدگذاری باز تجزیه مجموعه گردآوری شده به کوچکترین جزء‌های مفهومی ممکن است (منصوریان، ۱۳۸۶، ص. ۱۲۴). به سخنی دیگر، مفهوم‌های متناظر مشخص شده در این مرحله، همان چکیده یافته‌های پژوهش است که در ستون نخست جدول ۲ ارائه شده است.

کدگذاری باز شامل مرحله‌های خرد کردن، مفهوم پردازی، مقایسه کردن و مقوله‌بندی کردن داده‌ها می‌شود. پس از مفهوم پردازی داده‌های پژوهش، مفهوم‌ها با یکدیگر مقایسه شده و مفهوم‌های مشابه در مقوله ویژه‌ای طبقه‌بندی می‌شوند. بنابراین، مفهوم‌ها در نظمی بالاتر دسته‌بندی شده و مقوله‌ها را تشکیل می‌دهند (استراوس و کوربین، ۱۳۸۵، ص. ۶۱). در این قسمت از پژوهش حاضر، مفهوم‌های مشابه شناسایی شد و زیر عنوان خرده‌مقوله‌ها و مقوله‌های ویژه‌ای طبقه‌بندی شدند. از آنجا که مقوله باید از دیگر مفهوم‌ها انتزاعی‌تر باشد (استراوس و کوربین، ۱۳۸۵، ص. ۶۱)، نام خرده‌مقوله‌های در نظر گرفته شده در این پژوهش نیز انتزاعی‌تر از مفهوم‌هایی است که مجموعه هر خرده‌مقوله را تشکیل می‌دهند. این روند برای مقوله‌ها نیز رعایت شد. به طوری که، عامل‌های معرفی شده تحت عنوان مقوله‌های انتزاعی‌ترین نام‌های مفهومی هستند که با برقراری پیوند میان آنها مدل الگویی پژوهش شکل می‌گیرد. در جدول ۲، مقابل مفهوم‌های به دست آمده از یافته‌های پژوهش و روند مقوله‌پردازی مفهوم‌ها ارائه شده است.

جدول ۲. مقوله‌ها

مفهوم‌ها	خرده مقوله‌ها	مقوله‌ها
شناخت	عدم شناخت پایان‌نامه	- به‌طور کامل ناآگاه از پایان‌نامه‌ها
	شناخت پایان‌نامه	- آگاه از پایان‌نامه
	عدم شناخت پایان‌نامه به واسطه عامل نداشتن دسترس‌پذیری	- نبود رشته کتابداری در آن دانشگاه - نبود دوره کارشناسی ارشد کتابداری در آن دانشگاه - پراکندگی جغرافیایی پایان‌نامه‌های کار شده - نبود سامانه جامع برای دسترسی به پایان‌نامه‌ها
	عدم شناخت پایان‌نامه به واسطه عامل تخصصی	- متخصص نبودن کتابدار و رئیس کتابخانه
	شناخت پایان‌نامه به واسطه عامل انسانی	- آگاه از طریق پایان‌نامه شخص - آگاه از طریق پایان‌نامه همکاران - آگاه از طریق پایان‌نامه دوستان - آگاه از طریق علاقه شخصی
	شناخت به واسطه تخصص	- آگاه از طریق کار و تخصص حرفه‌ای
	شناخت به واسطه عامل اطلاع‌رسانی	- آگاه از طریق مقاله پایان‌نامه
	کاربرد	عدم کاربرد پایان‌نامه
تردید در کاربرد پایان‌نامه		- تردید در عملی شدن نتیجه‌های پایان‌نامه در کتابخانه
ساختار و محتوای پایان‌نامه	انتخاب نکردن موضوع‌های مناسب	- کاربردی نبودن موضوع‌های پایان‌نامه - انطباق نداشتن موضوع پایان‌نامه با نیاز کتابخانه‌ها - تکراری بودن موضوع‌های پایان‌نامه‌ها - به‌روز نبودن موضوع‌های پایان‌نامه‌ها
	انتخاب موضوع‌های مناسب	- انتخاب موضوع‌های کاربردی برای پایان‌نامه‌ها - انتخاب موضوع‌های جدید برای پایان‌نامه‌ها - انتخاب موضوع‌های به‌روز برای پایان‌نامه‌ها
	ارائه ندادن راهکار عملی	- عملی نبودن راهکارهای پیشنهاد شده
	ارائه پیشنهاد عملی	- ارائه پیشنهاد‌های عملی در پایان‌نامه‌ها - ارائه راهکارهای عملی مطابق با چالش در کتابخانه‌ها
	معتبر نبودن نتایج	- بی‌اعتباری نتیجه‌های پایان‌نامه‌ها
	ضعف ساختاری	- مشکل‌های ظاهری پایان‌نامه‌ها
	شکل‌ظاهری پایان‌نامه	- برطرف کردن مشکل‌های ظاهری پایان‌نامه‌ها

	ضعف در روش پژوهش	ضعف در امر روش پژوهش پایان نامه ها رشته کتابداری و اطلاع رسانی
	ضعف در بعد جهانی	- پایان نامه ها بعد جهانی نمی گیرند
	بعد جهانی پایان نامه	- توجه کردن به بعد جهانی در پایان نامه ها
سیستم ارتباطی	نبود ارتباط میان کتابخانه و موضوع های پایان نامه ها	- نبود ارتباط میان کتابخانه ها و گروه کتابداری و اطلاع رسانی - نا آشنایی از چالش های واقعی در کتابخانه - پیگیری نکردن کتابخانه ها از نتیجه های پایان نامه ها
	نبود اولویت های پژوهشی در کتابخانه	- نبود احساس نیاز پژوهشی از طرف کتابخانه ها - ارائه نشدن نیاز پژوهشی از طرف کتابخانه ها
مدیریتی	شایسته نبودن مدیران	- ضعف مدیریت از لحاظ تخصص در رشته کتابداری و اطلاع رسانی - ضعف عمومی مدیران
	محدودیت سیستم مدیریتی	- صاحب اختیار نبودن مدیران اجرایی و کتابداران - کمبود فرصت مدیران برای مطالعه و اطلاع یابی از منابع اطلاعاتی - تعویض مدیران در مدت زمان کم
	انتخاب مدیر شایسته	- دقت در انتخاب مدیران کتابخانه ها و بر طرف کردن ضعف های مدیریتی - انتخاب کتابدار متخصص در رأس کتابخانه
سیستم اطلاع رسانی	نبود دسترسی به پایان نامه	- نبود دسترسی توسط یک سامانه جامع - نبود دسترسی آسان به پایان نامه ها و محدودیت استفاده و تحویل آنها
	عدم معرفی و نشر پایان نامه	- عدم معرفی و نشر پایان نامه توسط یک سامانه جامع دیجیتالی - عدم معرفی و نشر پایان نامه توسط دانشجویان پژوهشگر - عدم معرفی و نشر پایان نامه توسط گروه کتابداری و دانشگاه - عدم معرفی و نشر پایان نامه توسط استادان و انجمن کتابداری - عدم اطلاع رسانی و موازی کاری
	ایجاد سامانه جامع پایان نامه های کشور	- وجود یک سامانه جامع دیجیتالی (برای معرفی و نشر پایان نامه) - وجود یک سامانه جامع دیجیتالی (برای دسترسی به پایان نامه) - دسترسی به پایان نامه توسط یک سامانه جامع (در دانشگاه)
	تحویل پایان نامه به سازمان مربوطه	- عرضه پایان نامه به کتابخانه از طرق مختلف - معرفی و نشر پایان نامه به کتابخانه توسط دانشجویان - معرفی و نشر پایان نامه به کتابخانه توسط استادان - معرفی و نشر پایان نامه به کتابخانه توسط سازمان مسئول - عرضه پایان نامه به کتابخانه توسط سازمان مسئول (کتابخانه ملی)
	نبود اعتبار مالی در سازمان ها	- کمبود امکانات و بودجه - نبود امکانات و بودجه

پشتیبانی	حمایت مالی دانشگاه‌ها و سازمان‌ها	- اجرای پایان‌نامه در قالب طرح پژوهشی (با حمایت دانشگاه) - اجرای پایان‌نامه در قالب طرح پژوهشی (با حمایت سازمان‌ها)
تخصصی	نبود متخصص	- کمبود استادان ماهر و اهل فن در رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی
حقوقی	نبود آیین‌نامه اجرایی نشر و تحویل پایان‌نامه به جامعه پژوهشی	- نبود ضابطه و قانونی برای تحویل نتیجه‌های پایان‌نامه در جامعه پژوهشی - نبود ضابطه و قانونی برای کاربرد نتیجه‌های پایان‌نامه در جامعه پژوهشی - نبود ضابطه و قانونی برای نشر مدارک علمی توسط استاد و دانشجو
	الزامی بودن واحد کارآموزی در دوره کارشناسی ارشد	- وضع دوره کارآموزی در کتابخانه برای دانشجویان ارشد قبل از انتخاب موضوع
	تدوین آیین‌نامه اجرایی نشر و تحویل پایان‌نامه به جامعه پژوهشی	- تدوین قانونی برای کاربرد پایان‌نامه در جامعه پژوهشی - تدوین قانونی برای تحویل پایان‌نامه در جامعه پژوهشی - تدوین قانونی برای نشر مدارک علمی توسط استاد و دانشجو در جامعه پژوهشی
	تدوین آیین‌نامه مناسب برای دسترسی به پایان‌نامه‌ها	- بازنگری در آیین‌نامه‌ها و مقررات استفاده از پایان‌نامه‌ها - کاهش محدودیت برای استفاده از پایان‌نامه - حذف مقررات برای استفاده از پایان‌نامه
سازمانی	نبود سازمان مسئول	- نبود سازمان مسئول برای کاربرد نتیجه‌های پایان‌نامه‌ها در جامعه پژوهشی
	مسئولیت‌پذیری کاربرد پایان‌نامه توسط دانشگاه یا یک سازمان خاص	- اصلاح سیستم آموزشی دانشگاه - تاسیس موسسه و تدوین قانونی برای کاربرد پایان‌نامه در جامعه پژوهشی
فرهنگی	فرهنگ‌سازی برای کاربر و کتابدار	- فرهنگ‌سازی برای استفاده از منابع در کتابخانه‌ها - تغییر دیدگاه کتابداران به پایان‌نامه
اولویت‌های پژوهشی	دیجیتال‌سازی کتابخانه‌ها	- دیجیتال‌سازی کتابخانه‌ها - چگونگی استفاده و تشویق کاربران به استفاده از منابع دیجیتال - خودکارسازی کتابخانه‌ها
	نیروی انسانی	- بررسی راهکارهای ایجاد انگیزه و موقعیت‌های اجتماعی برای کتابداران و شغل کتابداری - نیروی انسانی
	مدیریت در کتابخانه‌ها	- بررسی مسئله‌های مدیریتی در کتابخانه‌ها - نیازسنجی مدیران در کتابخانه‌ها
	مطالعه و کتابخوانی	- ارتقای سطح مطالعه و فرهنگ اهدای کتاب - بررسی راهکارهای افزایش سطح مطالعه کتاب
	مجموعه‌سازی	- مجموعه‌سازی و تأمین منابع - مجموعه‌سازی و خط‌مشی‌های آن در کتابخانه‌های عمومی

	فضاهای کتابخانه	- فضای کتابخانه ای
	منابع الکترونیکی	- وب‌سنجی - پایگاه‌های اطلاعاتی (گزینش) - پایگاه‌های اطلاعاتی (استفاده)
	موضوع‌های کاربردی به طور کل	- انتخاب مسئله‌های نو و تازه - اولویت مربوط به تولید سازمان مادر

ب. کد گذاری محوری

طبقه بندی و مقوله پردازی در کد گذاری باز به کاهش تعداد واحد‌هایی می‌انجامد که باید با آنها کار کنیم (استراوس و کورین، ۱۳۸۵، ۶۵). این کار به روند اجرای نظریه‌بنایی، در مرحله کد گذاری محوری کمک می‌کند. در این مرحله با برقراری پیوند میان مقوله‌ها، اطلاعات به شیوه‌های جدیدی با یکدیگر پیوند می‌یابند. این کار با استفاده از یک پارادایم^۱ صورت می‌گیرد (استراوس و کورین، ۱۳۸۵، ۹۷). پیوند میان مقوله‌های اصلی و بعدها‌های شناخته شده در پژوهش حاضر در شکل ۱ نشان داده شده است.

شکل ۱. مدل اکتشافی عامل‌های اثرگذار بر به کار برده نشدن پایان‌نامه‌ها در کتابخانه‌ها

^۱ مدل الگویی یا سرمشق

ج. کد گذاری انتخابی

کد گذاری انتخابی آخرین مرحله کد گذاری است که در آن مقوله اصلی انتخاب شده و پیوند آن با دیگر مقوله ها مشخص می شود (استراوس و کورین، ۱۳۸۵، ۱۱۸). تفسیر و بیان رابطه ها میان مقوله اصلی و دیگر مقوله ها با توجه به مدل ارائه شده پژوهش صورت می گیرد. چرا که "در کد گذاری محوری اساس کد گذاری انتخابی پی ریزی می شود" (استراوس و کورین، ۱۳۸۵، ۱۱۹). در این پژوهش مقوله های کاربرد، شناخت، سیستم اطلاع رسانی و ارتباطی، ساختار و محتوای پایان نامه، سازمانی، پشتیبانی، حقوقی و مدیریتی، فرهنگی و همچنین اولویت های پژوهشی شناسایی شدند که در ادامه به هر یک پرداخته می شود.

کاربرد: مقوله اصلی شناسایی شده در این پژوهش، کاربرد است. چرا که دغدغه اصلی این پژوهش بررسی کاربرد پایان نامه های رشته ای است که انتظار می رود به نوعی در جامعه مورد پژوهشی خود کاربرد داشته باشند. بر پایه آنچه که از یافته های این پژوهش استخراج شد و در مفهوم دهی و مقوله پردازی نمود پیدا کرد، مقوله های دیگری غیر از مقوله اصلی پژوهش به دست آمد که به نوعی با آن در پیوند هستند. برخی از آنها به طور مستقیم با مقوله کاربرد در پیوند هستند، تعدادی به طور غیر مستقیم و برخی نیز هم پیوند مستقیم و هم غیر مستقیم با مقوله کاربرد دارند.

شناخت: این عامل زمینه دستیابی به مقوله اصلی را فراهم می کند و این به آن علت است که تا آگاهی کافی از پایان نامه ها و اطلاعات بالقوه مفید آنها وجود نداشته باشد، کاربست یافته ها و نتیجه های آنها در جامعه خود ناممکن است. آنچه در مورد رابطه طولی مقوله کاربرد و شناخت، دارای اهمیت می باشد، نتیجه هایی است که از پیوند یکسویه آنها به دست آمد. در حقیقت، هر دو گزینه عدم شناخت پایان نامه ها و شناخت پایان نامه ها (که جزء خرده مقوله های عامل شناخت هستند) سرانجام به عدم کاربرد در جامعه پژوهشی خود می انجامد.

عامل های با واسطه

بعد سیستم اطلاع رسانی و ارتباطی: گرچه محور اصلی این پژوهش مقوله کاربرد است، ولی سیستم اطلاع رسانی و ارتباطی پیش از آن که به طور مستقیم به آن پیوند یابد، در پیوند با مقوله شناخت قرار می گیرد. در تشریح این مسئله می توان گفت که مهم ترین عامل کاربردی نبودن نتیجه به دست آمده از پژوهش های دانشجویی، عدم شناخت جامعه مصرف کننده از این اطلاعات است.

عامل‌های بدون واسطه

بعد ساختاری و محتوایی پایان‌نامه: شناسایی راهکارها و مانع‌های مطرح شده در مقوله اطلاع‌رسانی و ارتباطی تا جایی می‌تواند معضل کاربرد پایان‌نامه‌ها را حل کند که به عامل شناخت مربوط شود. ولی با وجود برطرف کردن مشکل‌های در پیوند با شناخت و اطلاع‌یابی از منابع، باز هم عامل‌هایی وجود دارد که مانع‌ها و راهکارهای آنها به طور مستقیم به مقوله کاربرد پیوند می‌یابد. ساختار و محتوای پایان‌نامه یکی از این عامل‌ها است. به سخنی دیگر، مشکل به ساختار ظاهری و محتوایی اطلاعات بر می‌گردد.

پشتیبانی: مقوله پشتیبانی یکی دیگر از عامل‌هایی است که ضعف‌ها و راهکارهای زیر مجموعه آن به طور مستقیم به کاربرد، پیوند می‌یابد. به سخنی دیگر، نبود اعتبار مالی در سازمان‌ها یکی از مانع‌های مهم به کارگیری یافته‌های پژوهش‌های دانشجویی است و مدیران و مسئولان با وجود آگاهی و شناخت کافی از وجود این منابع، به این دلیل توانایی کاربردی کردن نتیجه پایان‌نامه‌ها را ندارند.

تخصصی: تخصص جزء عامل‌هایی است که افزون بر پیوند مستقیم با کاربرد، به رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی نیز پیوند دارد. کمبود استادان ماهر و اهل فن در رشته کتابداری منجر به ارائه پایان‌نامه‌هایی می‌شود که قابلیت کاربردی کمتری در جامعه خود را دارند.

سازمانی: مقوله سازمانی نیز جزء عامل‌هایی است که مانع‌ها و راهکارهای پیشنهادی برای رفع آن - صرف نظر از عامل شناخت - در کاربرد نتیجه پایان‌نامه‌ها تاثیر گذار است. به سخنی دیگر، با وجود آگاهی مسئولان از پایان‌نامه‌ها، نبود سازمانی که پیگیر و مسئول اجرای نتیجه پایان‌نامه‌ها باشد، جزء مهم‌ترین دلیل‌هایی است که مانع کاربرد آن می‌شود.

بعد فرهنگی: فرهنگ‌سازی برای استفاده از منابع برای کاربران در کتابخانه‌ها و تغییر نگرش کتابداران به پایان‌نامه به عنوان یک عنصر مفید کاربردی، از راهکارهایی است که برای کاربردی کردن پایان‌نامه‌ها در نظر گرفته شده است.

عامل‌های با واسطه و بدون واسطه

مدیریتی: نکته دارای اهمیت در مقوله مدیریتی پیوند مستقیم و غیر مستقیم آن با مقوله کاربرد است. یکسان نبودن رشته مدیران با مسئولیت شغلی آنها منجر به ناآگاهی آنها از منابع اطلاعاتی از جمله پایان‌نامه‌های رشته در پیوند با مسئولیت آنها می‌شود. از این رو، مقوله شناخت به عنوان عامل میانجی مقوله مدیریتی قرار می‌گیرد. همچنین کمبود فرصت برای مطالعه و اطلاع‌یابی مانعی است که پیش از آن که به کاربرد مربوط شود بر شناخت تاثیر گذار است. ولی اختیار نداشتن مدیران برای به کارگیری پایان‌نامه‌ها

و تعویض آنها پیش از اجرای برنامه‌های بلند مدت - بدون دخالت مقوله شناخت - بر کاربرد منابع تاثیر گذار است.

حقوقی: افزون بر مقوله مدیریتی، عامل‌های حقوقی نیز به طور مستقیم و غیر مستقیم با کاربرد در پیوند می‌باشند. نبود آیین نامه اجرایی برای نشر و تحویل پایان نامه به جامعه پژوهش، موجب بی‌اطلاعی جامعه پژوهشی از اطلاعات مفیدی می‌شود که برای آن جامعه قابلیت کاربرد و بهره‌وری دارد. ولی الزامی بودن واحد کارآموزی در دوره کارشناسی ارشد یکی از خرده مقوله‌های عامل حقوقی است که بر انتخاب موضوع‌های کاربردی تاکید دارد. همچنین تدوین آیین نامه‌ای برای کاربرد پایان نامه‌ها، الزامی بودن کاربرد آنها را به واسطه اجرای یک حکم قانونی معرفی می‌نماید. از این رو، به طور مستقیم با مقوله کاربرد ارتباط دارد.

اولویت‌های پژوهشی: شناسایی اولویت‌های پژوهشی در کتابخانه‌ها یکی از راه‌ها برای به‌کارگیری پایان نامه‌ها به شما می‌آید. آگاهی از مسئله‌هایی که بیش از دیگر موضوع‌ها نیازمند انجام پژوهش می‌باشد، موجب شکل‌گیری پژوهش‌هایی می‌شود که احتمال کاربرد و پیاده‌کردن آنها در جامعه بیشتر است.

در پژوهش حاضر دیجیتال سازی کتابخانه‌ها، نیروی انسانی، مدیریت در کتابخانه‌ها، مجموعه سازی، فضاهای کتابخانه، منابع الکترونیکی، مطالعه و کتابخوانی و موضوع‌های کاربردی به عنوان اولویت‌های پژوهشی معرفی شدند.

بحث و نتیجه‌گیری

از جمع یافته‌های پژوهش درباره اطلاع از پایان نامه‌ها، نتیجه‌ها به دو گروه تقسیم می‌شود. گروه نخست کسانی هستند که شناختی از پایان نامه‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی ندارند. از این گروه برخی دلیل ناآگاهی خود را نبود دسترسی به پایان نامه‌ها و برخی دیگر، عامل تخصصی و یکسان نبودن رشته و تخصص با مسئولیت شغلی معرفی کردند. گروه دوم کسانی هستند که با پایان نامه‌های رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی آشنایی دارند. این گروه از شرکت‌کنندگان به دلیل‌هایی از جمله عامل کار و تخصص حرفه‌ای، عامل‌های انسانی و عامل‌های اطلاع‌رسانی مانند مقاله‌های منتشر شده در مجله‌ها با پایان نامه‌های این رشته آشنایی دارند.

نتیجه پژوهش بیانگر آن است که به‌طور کلی، هیچ‌کدام از مدیران، معاونان و کارشناسان کتابخانه‌های شهر اصفهان از نتیجه و پیشنهادهای پایان نامه‌های انجام شده در بازه زمانی و مکانی مدیریت خود استفاده کاربردی نکردند. منظور از استفاده کاربردی در این پژوهش، به‌کارگیری مستقیم نتیجه‌ها و

پیشنهادهای ارائه شده در جامعه‌ای است که در پایان‌نامه به آن اشاره شده و آن را برای انجام پژوهش برگزیده است. گرچه چنین استفاده‌ای از پایان‌نامه‌ها توسط هیچ یک از مدیران مورد مطالعه در هیچ کتابخانه‌ای صورت نگرفته است، ولی برخی از مدیران که از موضوع‌ها، نتیجه‌ها و پیشنهادهای پایان‌نامه‌ها آگاهی داشتند، از محتوای پایان‌نامه‌ها به شکلی به جز به کارگیری مستقیم نتیجه‌ها بهره بردند. این مدیران برای انجام طرح‌های پژوهشی در کتابخانه، به انجام رساندن پایان‌نامه تحصیلی خود و تهیه پیشینه یا برای استفاده در پایان‌نامه تحت راهنمایی خود، از پایان‌نامه‌های رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی بهره جستند.

بر پایه یافته‌های این پژوهش عامل‌های زیادی مانع به کارگیری دستاورد پایان‌نامه‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی در کتابخانه‌ها می‌باشند. نبود اطلاع‌رسانی کامل و ضعف در سیستم ارتباطی از جمله عامل‌هایی است که موجب ناآگاهی و عدم شناخت مدیران شده و از این طریق بر کاربرد نتیجه پایان‌نامه‌ها اثرگذار است. مدیران درباره نبود اطلاع‌رسانی لازم، معرفی و منتشر نشدن پایان‌نامه‌ها را به گروه‌های مختلفی مانند دانشجویان پژوهشگر، استادان راهنما و مشاور و انجمن‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی نسبت دادند. افزون بر این، بیشتر مدیران کمبود یک پایانه جامع دیجیتال را یکی از مشکل‌های جدی بر سر راه اطلاع‌یابی از منابع به ویژه پایان‌نامه‌ها می‌دانند. همچنین، نبود پیوند میان محیط‌های اجرایی و علمی به عدم شناخت مجریان در کتابخانه‌ها می‌انجامد و بر کاربرد نتیجه آنها اثرگذار است.

بر پایه یافته‌های این پژوهش، عامل‌های دیگری نیز شناسایی شدند که حتی با وجود شناخت و اطلاع‌یابی مدیران می‌تواند بر به کارگیری دستاورد پایان‌نامه‌ها اثر نامناسب داشته باشند. یکی از این مانع‌ها ضعف در ساختار و محتوای پایان‌نامه‌ها است. شکل ظاهری و خالی از جذابیت این منابع به همراه موضوع‌های غیر کاربردی، تکراری و بی‌ارتباط با مسئله‌های روز جزء این دسته قرار می‌گیرد. نبود پشتیبانی مالی و نبود اعتبار کافی برای عملی کردن نتیجه پژوهش‌ها، ضعف تخصصی و کمبود استادان اهل فن و سرانجام نبود سازمان مسئول برای پیگیری به کار برده شدن نتیجه پایان‌نامه‌ها از جمله مانع‌های شناسایی شده برای به کارگیری آنها به شمار می‌آید.

ضعف در سیستم مدیریت کتابخانه‌ها و پشتیبانی نکردن قانون نیز از جمله مانع‌هایی هستند که هم بر ناآگاهی مدیران و هم بر کاربرد پایان‌نامه‌ها اثرگذار است. درحقیقت ضعف مدیریت از نظر تخصص، کمبود فرصت برای اطلاع‌یابی از منابع اطلاعاتی و نبود آیین‌نامه‌ای برای نشر و تحویل مدرک پژوهشی بر عدم شناخت مدیران و در پی آن، بر به کار برده شدن پایان‌نامه‌ها اثر می‌گذارد. ولی صاحب اختیار

نبودن مدیران اجرایی و نبود آیین نامه ای برای کاربرد نتیجه ها و پیشنهادهای پایان نامه ها عامل هایی هستند که با وجود آشنایی مدیران از این منابع بر کاربرد آنها اثر منفی دارند.

راهکارهای پیشنهاد شده از سوی مدیران برای به کار گیری نتیجه ها و پیشنهادهای پایان نامه ها به طور دقیق به برطرف کردن مانع های برشمرده در این پژوهش اشاره دارد. در جمع، برطرف کردن ضعف های سیستم اطلاع رسانی و ارتباطی، حل مشکل های در پیوند با ساختار و محتوای موضوعی پایان نامه ها، افزایش اعتبار مالی برای کتابخانه ها و برطرف کردن ضعف های مدیریتی، بهبود فرهنگ سازی برای استفاده از منابع توسط کاربران در کتابخانه ها و تغییر نگرش کتابداران به پایان نامه و نیز ایجاد قانون ها و سازمان های متولی برای پیگیری کاربردهای پژوهش ها به عنوان راهکارهای اصلی ارائه شدند.

اولویت های پژوهشی شناسایی شده در این پژوهش به عنوان راهکاری برای افزایش شناخت و آگاهی از موضوع هایی که قابلیت کاربرد بیشتر دارند، معرفی می شوند. بر پایه پاسخ های مصاحبه شوندگان اولویت های پژوهشی در ۸ گروه جای می گیرند. این اولویت ها شامل دیجیتال سازی کتابخانه ها، نیروی انسانی، مدیریت در کتابخانه ها، مجموعه سازی، فضاهای کتابخانه، منابع الکترونیکی، مطالعه و کتابخوانی و موضوع های کاربردی به طور کلی، می باشد.

پیشنادهای عملی

- با توجه به یافته های پژوهش پیشنهادهای زیر برای افزایش به کار گیری پایان نامه ها ارائه می گردد.
۱. دفتر یا واحدی مانند "دفتر توزیع نتیجه پژوهش ها به واحد های مربوطه" در کشور ایجاد شود.
  ۲. سامانه ملی پایان نامه های کشور تقویت گردد.
  ۳. دانشجویان، استادان و انجمن های کتابداری و اطلاع رسانی به معرفی و نشر پایان نامه های این رشته پردازند.
  ۴. مدیران کتابخانه ها در پی اجرای نتیجه و پیشنهادهای پایان نامه هایی باشند که در مورد کتابخانه های زیر مدیریت آنها انجام شده است.
  ۵. استادان و گروه های کتابداری و اطلاع رسانی موضوع های کاربردی و به روز را به دانشجویان پیشنهاد کنند.
  ۶. اولویت های پژوهشی در کتابخانه ها قبل از انتخاب موضوع پایان نامه ها شناسایی و مطرح گردد.

پیشنادهایی برای پژوهش های آتی

۱. بررسی کاربرد پایان نامه ها از دیدگاه کتابداران کتابخانه های شهر اصفهان؛

۲. بررسی کاربرد پایان‌نامه‌ها در کتابخانه‌های دیگر شهرهای ایران؛
۳. آزمون تعمیم‌پذیری مقوله‌های شناسایی شده در این پژوهش با استفاده از روش‌های کمی.

کتابنامه

- استراوس، آنسلم، و کوربین، جولیت (۱۳۸۵). اصول روش تحقیق کیفی. (ترجمه بیوک محمدی). تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- بست، جان (۱۳۷۶). روش‌های تحقیق در علوم تربیتی. (ترجمه حسن پاشا شریفی، و نرگس طالقانی). تهران: رشد.
- پاول، رونالد (۱۳۸۵). روش‌های اساسی پژوهش برای کتابداران. (ترجمه نجلا حریری). تهران: دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات.
- پور رجب قاضی محله، انیس (۱۳۸۸). شناخت مشکلات تدوین پایان‌نامه در دوره‌های کارشناسی ارشد دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه شهید بهشتی. (پایان‌نامه کارشناسی ارشد، مدیریت آموزشی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۸۸).
- حری، عباس (۱۳۷۲). مروری بر اطلاعات و اطلاع‌رسانی. تهران: دبیرخانه هیئت امنای کتابخانه‌های عمومی کشور، نشر کتابخانه.
- حسن زاده، رمضان (۱۳۸۳). بررسی موانع و عوامل کاربست یافته‌های پژوهشی در دستگاه‌های اجرایی. تهران: وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، معاونت فرهنگی و اجتماعی، دفتر برنامه‌ریزی اجتماعی و مطالعات فرهنگی.
- دیانی، محمد حسین (۱۳۷۸). پایان‌نامه گنج‌ناشناخته‌ها شده. فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۲ (۴).
- دیانی، محمد حسین (۱۳۸۲). گلوگاه‌های پژوهش در علوم اجتماعی. مشهد: کتابخانه رایانه‌ای.
- سفیری، خدیجه (۱۳۸۷). روش‌های پژوهش کیفی در علوم اجتماعی. تهران: پیام پویا.
- صباغیان، علی (۱۳۷۸). همایش جهانی علم برای قرن بیست و یکم. رهیافت، ۲۱ (۲)، ۴-۱۳.
- صدقاتی، حسین (۱۳۸۶). بررسی علل عدم رویکرد پایان‌نامه‌های دانشجویی به رفع نیازهای موجود در صنعت. در اولین کنفرانس ملی صنعت، دانشجو و توسعه پایدار. ۱-۳ آبان ۱۳۸۶، دانشگاه علم و صنعت، تهران، ایران. بازبایی در ۲۳ شهریور، ۱۳۸۹ از <http://www.civilica.com/Paper->

NCISSD01 -NCISSD01_062.html

طائب، عباس (۱۳۶۹). گزارش خیر مقدم دبیر سمینار. در مجموعه مقالات سمینار تحقیق و توسعه. تهران:

دبیرخانه سمینار تحقیق و توسعه سازمان پژوهش‌های علمی و صنعتی ایران.

علیدوستی، سیروس، و صابری، مریم (۱۳۸۶). پایان نامه‌ها و رساله‌های الکترونیکی نسل جدید مدارک

علمی. فصلنامه کتاب، ۷۰ (۲)، ۸۵-۹۸.

کاظمی، حسین و مهدی، محمد (۱۳۸۴). بررسی موانع کاربردی نتایج پایان نامه‌های مقطع کارشناسی

ارشد مدیریت آموزشی از دیدگاه اعضای هیات علمی گروه‌های مدیریت آموزشی، روسای ادارات

آموزش و پرورش و مدیران دبیرستانهای شهر تهران. (پایان نامه کارشناسی ارشد، مدیریت و برنامه

ریزی آموزشی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه تهران، ۱۳۸۴).

کومار، کریشان (۱۳۸۱). روش‌های پژوهش در کتابداری و اطلاع‌رسانی. (ترجمه فاطمه رهادوست، و

فریرز خسروی). تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.

متین، نعمت‌الله (۱۳۷۹). بررسی میزان استفاده از یافته‌های پژوهشی در آموزش و پرورش. فصلنامه تعلیم و

تربیت، ۸۸، ۱۷۹-۱۴۹.

مطلبی، داریوش (۱۳۸۸). انتخاب موضوع: نیاز یا تفنن. کلیات کتاب ماه، (۴)، ۲۷-۲۶.

مک‌نیکل، سارا (۱۳۸۷). آیا تحقیق حوزه‌ای بکر و دست‌نخورده در کتابخانه و حرفه کتابداری است.

(ترجمه زهره عباسی). ارتباط علمی، ۱۰ (۳)، ۱-۷.

منصوریان، یزدان (۱۳۸۹). صد نکته در پایان‌نامه نویسی. کلیات کتاب ماه، (۴)، ۹۳-۷۸.

مهرمحمدی، محمود (۱۳۷۹). جستارهایی در پژوهش در قلمرو آموزش و پرورش. تهران: پژوهشکده

تعلیم و تربیت.

نوابخش، مهرداد، قجاوند، کاظم (۱۳۸۷). بررسی موانع کاربردی یافته‌های پژوهشی رشته راهنمایی و

مشاوره. اندیشه و رفتار، ۹ (۳)، ۶۸-۵۹.

Funk, S. G., Tornquist, M. T., & Champagne, M. T. (1995) Barriers and facilitators of research utilization: An intergrative review. *Nursing Clinics of North America*, (30), 395-407.

Olade, R. A. (2004). Evidence-based practice and research utilization activities among rural nurses. *Journal of Nursing Scholarship*, (36), 220-225.